

С. В. Нікітенко

кандидат історичних наук,
керівник
громадського медіа-об'єднання «Міст»

МІСЦЕ СПОРТУ ВИЩИХ ДОСЯГНЕНЬ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

У статті розглянуто два взаємопов'язані чинники: фізичну культуру і спорт. Без масового заняття фізичною культурою неможливо виростити спортсменів високої кваліфікації. В свою чергу, професійний спорт сприяє розвитку фізичної культури. Успіхи спортсменів привертають увагу громадськості до конкретних видів спорту. Зважені управлінські рішення сприяють розвитку фізичної культури і спорту в Україні.

Ключові слова: спорт, фізична культура, державне управління.

Постановка проблеми. У ході демократичних перетворень в Україні виникли нові громадські форми організації фізичної культури і спорту. Створені і отримали міжнародне визнання Олімпійський комітет України, федерації з різних видів спорту, що сприяють розвитку вищих досягнень спорту. Нині у розвитку професійного спорту спостерігається:

– зростання популярності і авторитету міжнародних спортивних організацій, їх впливу на формування соціальної політики в країнах світу;

– збільшення державної підтримки національних спортивних організацій, що входять до світового спортивного співтовариства;

– фінансування державою підготовки спортсменів високого класу, спортивного резерву, здійснення державою заходів із соціального захисту і заохочення спортсменів, тренерів та інших спортивних фахівців;

– активна участь великих торговельно-промислових фірм і компаній у розвитку інфраструктури спорту і наданні спонсорської допомоги у підготовці спортсменів до олімпійських ігор та чемпіонатів світу;

– широке використання досягнень науки при підготовці спортсменів.

Тому досягнення українських спортсменів на міжнародній арені не лише забезпечують авторитет країні, а й сприяють масовому захопленню наших громадян різноманітними видами спорту та фізич-

ною культурою з метою зміцнення власного здоров'я і повноцінного наповнення дозвілля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Порушена у цьому дослідженні проблематика спеціально майже не досліджувалася вітчизняними вченими, хіба що у контексті інших наукових пошуків. Нашу увагу привернула стаття І.Є. Рибача, де проаналізовано соціальну цінність спорту, який здійснює стимулюючий вплив на розвиток фізичної культури серед різних верств населення. Дослідником також окреслено систему дитячо-юнацького спорту як складову становлення державної молодіжної політики України, з'ясовано особливості державно-управлінських аспектів регулювання процесів фізичної культури та спорту в соціально-гуманітарній політиці [1]. Заслужують на увагу публікації Л.В. Волкова [2] стосовно дитячого і юнацького спорту, а також Ю.П. Мічуди відносно вдосконалення механізмів державного управління сферою фізичної культури та спорту в сучасних умовах [3].

Мета статті. Професійний спорт і фізична культура достатньо тісно пов'язані. Напрацьовані у спорті вищих досягнень методики, наявні спортивні арени, професійне обладнання і форма через певний проміжок часу стають доступними і для пересічних громадян, що займаються фізичною культурою. Мета нашого дослідження – прослідкувати основні тенденції взаємовпливів професійного спорту і фізичної культури.

Виклад основного матеріалу. Фізична культура і спорт – це частина соціальної політики держави, одна зі сторін загальної культури людини, її здорового способу життя. Тому рівень розвитку фізичної культури і спорту в суспільстві визначає поведінку людини в навчанні, на виробництві, в побуті, сприяє вирішенню соціально-економічних, виховних і оздоровчих питань. Останнім часом у значної частини населення України сформувався активний інтерес до здорового способу життя.

Вітчизняна система підготовки висококваліфікованих спортсменів із цілої низки зимових і літніх видів спорту ще з часів УРСР користується визнанням на світовій арені. Вона включає в себе підготовку збірних команд країни (по футболу, гандболу, біатлону тощо), мережу спеціалізованих шкіл із формування спортивного резерву, систему підготовки і підвищення кваліфікації тренерів, науково-методичне і медичне забезпечення. З метою ефективного розвитку спорту вищих досягнень виникла необхідність забезпечити гармонійне поєднання державного і громадського управління, а також уникати протиріч, на якому б ґрунті вони не виникали. В сучасних умовах розвитку спорту вищих досягнень підготовка спортсмена диктується необхідністю досягнення двох тісно пов'язаних завдань:

- підготовкою спортсмена, здатного самовіддано в складних умовах змагання вести спортивну боротьбу за перемогу в ім'я своєї Батьківщини – України;

- вихованням моральних чеснот особистості спортсмена, які відповідають потребам суспільства.

Ключовим при підготовці спортсмена високого класу є використання сучасних наукових технологій під час тренувань, а також постійне їх удосконалення. Для реалізації мети і завдань вітчизняного спорту необхідні:

- поєднання на договірній основі зусиль і можливостей центрального органу виконавчої влади, органів виконавчої влади в області фізичної культури і спорту на місцях, а також громадських спортивних організацій – суб'єктів міжнародного спортивного (олімпійського) руху з різних

видів спорту, відомчих фізкультурних організацій тощо;

- підтримка і допомога Олімпійському комітету України і національним спортивним федераціям із видів спорту з боку органів виконавчої влади при підготовці спортсменів і організації змагань;

- вирішення питань реконструкції і модернізації існуючих спортивних баз і об'єктів;

- створення у відповідності до національного законодавства недержавного фонду фінансування наукових досліджень і експериментальних розробок в області фізичної культури і спорту;

- створення на базі вищих учбових закладів фізичної культури регіональних наукових центрів і зосередження їх роботи на науково-методичному забезпеченні підготовки спортсменів, а також вирішенні регіональних проблем розвитку фізичної культури і спорту;

- визначення декількох великих галузевих програм, що охоплюють проблемне поле галузі в якості довготривалого державного замовлення;

- створення комплексних наукових груп за видами спорту і організація науково-методичного, медико-біологічного й інформаційного забезпечення підготовки спортсменів високого класу, а також спортивного резерву;

- удосконалення інвестиційної політики, яка б забезпечила розвиток матеріально-технічної бази фізичної культури і спорту;

- розробка ефективних технічних засобів для потреб фізичної культури і спорту;

- розробка і подальше вдосконалення єдиної спортивної класифікації і єдиного календарного плану фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів;

- створення ефективної системи організації і проведення спортивних змагань, спартакіад тощо;

- удосконалення технологій, форм і методів підготовки та перепідготовки кадрів-фахівців із фізичної культури і спорту вищих досягнень.

«Підготовка висококваліфікованих фахівців займає особливе місце в системі фізичного виховання. Вона є стрижнем і водночас визначальною умовою ефектив-

ного функціонування такої системи. Низка законодавчих, програмно-нормативних актів, прийнятих в Україні, покликана сприяти швидкому і ефективному реформуванню системи вищої освіти, підготовки висококваліфікованих кадрів» [4, с. 5]. Для успішного проведення в Україні міжнародних змагань (на кшталт Євро-2012) необхідно активно залучати кошти компаній і фірм, у тому числі маркетингових і рекламних. Таку співпрацю держави і приватного капіталу необхідно розглядати як стратегічне партнерство спорту і бізнесу з урахуванням інтересів обох сторін.

Майбутні спортсмени готуються у дитячо-юнацьких спортивних школах. Тому лєвова частка заслуг у підготовці спортивного резерву для збірних команд України з різних видів спорту належить спортивним школам, успіх яких необхідно вивчати і поширювати. Фахівці визнають, що система підготовки спортивного резерву, що була закладена ще в УРСР, зарекомендувала себе як достатньо надійна. Звернемо увагу також на те, що тенденція до зменшення чисельності спортивних шкіл, яка намітилася у 1990-х, дещо змінилася в бік стабілізації або їх збільшення. Тому на часі розробка нового механізму фінансування профспілкових спортивних шкіл (оплата праці тренерсько-викладацького складу, оренда спортивних споруд чи приміщень, інші витрати). Певне занепокоєння викликає той факт, що на даний момент дитячо-юнацькі спортивні школи в умовах відсутності достатньої кількості тренувальних спортивних споруд, при дефіциті інвентарю, обладнання і навіть спортивної форми, зіткнулися зі значним подорожчанням орендної плати за використання зазвичай приватизованих спортивних споруд.

Маємо відзначити, що комерціалізація спорту в сучасному суспільстві, його поступовий відхід від гуманістичних орієнтирів у бік технічних досягнень і розробка нових методів тренувань, трактування спорту як особливої форми бізнесу показує, що сьогодні фізична культура і спорт відходять від високого соціокультурного розуміння, перетворюючись у технологічну систему, яка далека від ідеалів гуманізму і гармонійного розвитку особистості.

Професіоналізація спорту є передусім результатом його значної витратності, яка продиктована учбово-тренувальним процесом у багатьох видах спорту, що триває від 10 до 15 років. Для цілої низки видів спорту (гімнастика, фігурне катання) все більш характерною стає рання спортивна спеціалізація. Часто спортивні вправи та інтенсивні фізичні заняття проводяться по три-чотири рази на день. Професійним спортсменам доводиться мати справу з високим психологічним і фізичним навантаженням. Підготовка спортсменів високого класу вимагає дороговартісного матеріально-технічного забезпечення. Спортсмен, що активно виступає, потребує також відповідного матеріального стимулювання, так як у силу значної завантаженості іншого джерела доходів він не може мати.

Важливим завданням державної політики в сфері фізичної культури і спорту є формування оптимальної галузевої моделі управління, де будуть чітко розподілені й узгоджені компетенції і повноваження, функції і відповідальність усіх суб'єктів фізкультурно-спортивної діяльності. «Існуюча система управління не завжди буває адекватною до об'єкта управління; розвиток управляючої системи відстає від розвитку системи професійної підготовки, в ній відбуваються не системні, а локальні зміни, які не дають бажаного ефекту. Отже, виникає протиріччя між потребою професійної підготовки в програмно-цільовому управлінні системою фізичної підготовки» [5, с. 120].

Функції держави в підтримці фізичної культури і спорту полягають у всебічному сприянні розвитку масового фізкультурно-спортивного руху, в активній участі в національному і міжнародному спортивному русі, всебічній підтримці фізкультурно-спортивної науки й освіти, в підготовці та реалізації цільових програм розвитку фізичної культури і спорту, в запровадженні податкових пільг та інших преференцій тощо. Світовий досвід свідчить про важливість і необхідність державної підтримки розвитку фізкультурно-спортивного руху як високоефективного засобу подолання негативних проявів ринкової економіки.

Особливе місце в підготовці професійних спортсменів посідають добровільні спортивні товариства, які накопичили достатній досвід, мають матеріально-технічну базу і висококваліфіковані кадри. Добровільні спортивні товариства є масовими громадськими об'єднаннями, які не тільки готують висококласних спортсменів, але й пропагують заняття фізичною культурою. У своїй діяльності вони керуються законами України «Про фізичну культуру і спорт», «Про об'єднання громадян» та іншими законодавчими актами України. В Україні створені добровільні спортивні товариства «Україна», «Колос», «Динамо», ЦСКА, «Гарт», які діють у відповідності зі статутами та положеннями про них, готують спортсменів вищої кваліфікації, а також сприяють дозвіллю членів їх родин і працівників відповідних служб, якими засновані ці товариства. Таким чином, важливою метою, яка визначає діяльність фізкультурно-спортивних клубів, є:

- масове залучення трудящих і учнівської молоді до систематичного заняття фізичною культурою і спортом;

- організація і популяризація масового спорту шляхом проведення оздоровчих фізкультурно-спортивних заходів.

Так, Положення про ДСТ «Гарт» затверджено Міністерством та Держкомспортом України 22 листопада 1992 р. Товариство «Україна» займається фізкультурно-оздоровчою роботою у виробничій та соціально-побутовій сферах, проводить масові спортивні змагання, а також бере участь у міжнародних спортивних змаганнях майже з усіх видів спорту, що входять до програми Олімпійських ігор. Добровільне спортивне товариство «Гарт» проводить роботу серед учнівської та студентської молоді, об'єднує професійні, навчально-виховні і вищі навчальні заклади, організовує масові спортивні змагання, поєднуючи спорт із інтелектуальним, духовним та естетичним вихованням. Спортивне товариство «Колос» охоплює сільське населення. Пріоритетним напрямом його роботи є реформування організаційних основ фізкультурно-спортивного руху, що передбачає створення в сільській місцевості територіальних фізкультурно-спортивних клубів, забезпечення їх адміністративної

та господарської самостійності, впровадження ефективних форм, методів і засобів фізкультурно-спортивної діяльності та видів спорту з урахуванням регіональних особливостей, традицій і економічних чинників. Відповідно до Указу Президента України про цільову комплексну програму «Фізичне виховання – здоров'я нації» ставиться завдання засновникам сільського кооперативно-профспілкового фізкультурно-спортивного товариства «Колос» реформувати його у всеукраїнську державну фізкультурно-спортивну організацію «Колос» агропромислового комплексу України [Р.Б. Шевчик, І.І. Вовченко. Стан матеріально-технічної бази фізкультурно-спортивних товариств на Житомирщині // http://eprints.zu.edu.ua/10265/1/3_Шевчик.pdf].

«Сфера фізичної культури та спорту покликана задовольняти первинні потреби всього населення і забезпечувати належний рівень життя зайнятим у цій галузі. Проте постійна реорганізація структури державного управління сфери фізичної культури та спорту має негативний вплив на процеси сталого розвитку фізкультурно-спортивного руху в Україні, не в повній мірі забезпечує ефективну реалізацію ресурсного потенціалу, інтеграцію сфери в ринкове середовище» [6, с. 200].

В умовах війни Російської Федерації проти України, і як результат – масового каліцтва наших воїнів на фронті й мирного населення (у тому числі дітей) у прифронтовій зоні, фізична культура і спорт є найбільш ефективним засобом соціальної адаптації і фізичної реабілітації інвалідів. Однак пускати цей процес на самоплив не варто. Основними напрямками роботи державних і місцевих виконавчих органів у цій роботі мають бути:

- створення відповідних умов для заняття фізичною культурою і спортом на базі наявних спортивних споруд і в місцях масового відпочинку;

- відкриття спортивних шкіл у системі додаткової освіти для дітей-інвалідів;

- розробка і виробництво спеціалізованого інвентарю і обладнання;

- підготовка тренерів, викладачів і фахівців із адаптивної фізичної культури;

- розробка і видання спеціалізованих програм і методик;

– підготовка спортсменів-інвалідів до міжнародних змагань, у тому числі паролімпійських ігор.

Необхідно відзначити, що вагому підтримку (організаційну і фінансову) спорту інвалідів надає Олімпійський комітет України. Для поранених воїнів фізична культура і спорт є важливою складовою підтримання інтересу до повноцінного життя; відновлення, збереження і зміцнення здоров'я; подовження активного творчого довголіття; соціальної адаптації в суспільстві. На жаль, держава в особі її управлінських структур недостатньо враховує цю обставину, даючи цю царину на «відкуп» громадським організаціям, які не завжди в змозі організаційно і фінансово підтримати колишніх воїнів-інвалідів.

Висновки і пропозиції. З метою більш ефективного управління всім процесом підготовки спортсменів вищого класу, підвищення державної підтримки необхідно створити і впровадити оптимальну структуру дитячо-юнацького і молодіжного спорту, яка б урахувала особливості й можливості різних відомчих систем, що дозволило б об'єднати їх кадрові та фінансові ресурси. Залишається актуальним питання створення регіональних центрів спортивної підготовки, що дозволило б об'єднати фінансові ресурси відомств, федерацій із видів спорту, місцевих органів самоврядування і направити їх на підготовку спортсменів – членів збірних команд. У такому разі відбулося б скорочення витрат на відрядження спортсменів, тренерів та інших фахівців. Зекономлені кошти можна було б направити на проведення учбово-тренувальних зборів (у тому числі й за кордоном).

Одним із ефективних шляхів оптимізації управління розвитком фізичної культури і спорту є використання цільових програм. Важливе місце в оптимізації управління посідає також удосконалення системи підготовки кадрів і науково-методичного забезпечення. Одним із ключових завдань реформування і модернізації вітчизняної системи фізичної культури і спорту є створення результативної системи управління цією галуззю. Вивчення можливостей її оптимізації, створення інноваційних алгоритмів планування фізкультурно-спортив-

ного руху дозволить управлінцям більш чітко визначити кордони своєї професійної компетенції, успішніше взаємодіяти з вищестоящими, аналогічними і підпорядкованими органами, а також організаціями при вирішенні спільних завдань, ефективно здійснювати практичні заходи. Використання намічених і викладених парадигм надає можливість фахівцям творчо підійти до своєї управлінської діяльності.

Здійснене дослідження і зроблені висновки є базисом для подальшого поглибленого наукового осягнення теорії державного управління, розробки необхідних рекомендацій стосовно вдосконалення управління системою фізичної культури і спорту в Україні.

Список використаної літератури:

1. Рибач І.Є. Фізична культура і спорт як складова розвитку державної молодіжної та соціальної політики // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2014. – № 2.
2. Волков Л.В. Детский и юношеский спорт: методология исследования и разработка учебной дисциплины / Л.В. Волков // Актуальні проблеми фізичної культури та спорту в сучасних соціально-економічних умовах: II Міжнародна наукова конференція, 2005 р. – Запоріжжя, 2005. – С. 14–19.
3. Мічуда Ю.П. Проблеми вдосконалення механізмів державного управління сферою фізичної культури і спорту в Україні / Ю.П. Мічуда // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. – Луцьк, 2002. – Т. 1. – С. 26–28.
4. Атамась О.А. Теоретичні засади професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до впровадження технологій оздоровчого фітнесу // Вісник Запорізького національного університету. – Фізичне виховання. – 2012. – № 2(8).
5. Коновалов В.В. Робоча функціональна модель управління фізичною підготовкою військовослужбовців Служби безпеки України // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2012. – № 3.
6. Путягіна Г.М., Горбачов В.Є. Організаційний механізм регіонального управління сферою фізичної культури та спорту // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2013. – № 5 (38).

Никитенко С. В. Место спорта высших достижений в формировании здорового образа жизни

В статье рассмотрены две взаимосвязанные составляющие: физическая культура и спорт. Без массового занятия физической культурой невозможно подготовить спортсменов высшей квалификации. В свою очередь, профессиональный спорт благоприятствует развитию физической культуры. Успехи спортсменов привлекают внимание общественности к конкретным видам спорта. Обдуманые управленческие решения благоприятствуют развитию физической культуры и спорта в Украине.

Ключевые слова: спорт, физическая культура, государственное управление.

Nikitenko S. Place of high performance sport in formation of healthy lifestyle

New public forms of organization of physical culture and sports have appeared in Ukraine in course of democratic transformations. The National Olympic Committee of Ukraine and different sports federations promoting development of high performance sport have been established and got their international recognition. The issues raised in this research were not almost investigated by native scientists with express purpose, only in context of other scientific searches. Professional sport and physical culture are closely interconnected. The best practices in high performance sport, available sport arenas, professional equipment and form become available for ordinary citizens engaged in sports activities after a certain period of time. The aim of our research is to trace basic tendencies of mutual influence of professional sport and physical culture.

Key words: physical, sports, law.